

Samo nekoliko nedelja posle Titove smrti, 10. juna 1980. nestala je iz javnog života: Jovanka Budisavljević Broz

dinca Rudolfa, majka se po prvi puta usprotivila caru i njegovom insistiranju da, po prirodi slabšan sin, bude odgajan u vojničkom duhu. Kasnije, kad je Rudolf izvršio samoubistvo, Sisi se sasvim povukla iz javnosti i, slično kao i prabaka njenog muža, zavila u crninu i prepustila tugovanju (Vidmar Horvat, 2009).

Ako nema hleba – jedite kolače

Mariju Antoanetu je na francuskom dvoru dočeka impotentni muž, koji se, za razliku od Franca Jozefa, nije upuštao ni u odnose s prostitutkama, što mu je inače prema dvorskom kodeksu pripadalo. Kad je posle sedam godina Marija Antoaneta ipak zatrudnela i rodila prvu kćer, nije mogla znati koliko će dvosmislena biti majčinska sreća koju joj je car namenio. Kad pamfleti budu uzeli maha, optužena je za vanbračno začeće, a kad je rodila sina, optuživali su je čak za incest. I inače će optužbe na njen račun biti u mnogo većoj meri ponižavajuće, nego kad je bila u pitanju Sisi, kojoj su zamerali navodni egoizam i opsesivno bavljenje vlastitim telom. Mariju Antoanetu su optuživali za seksualnu nezastitost, pohotu, preljubu, razuzdane provode. Sumnjicali su je čak i za zaveru protiv kralja, kao što su je optuživali za vođenje političkog života dvora, te korupciju (navodno je svom bratu u Austriju potajno slala veće svote novca koji pripada francuskoj kraljevini). Austrijski dvor je Sisi dočekaao s ograničenim poverenjem zbog slobodoumnosti koju je ponela iz porodice, ali je ipak vremenom postala amblem carstva; Marija Antoaneta je do kraja svog života ostala *Austrijska strankinja* kojoj se ne može verovati. Sasvim u skladu s ovakvim odnosom, bile su i reči koje su joj pripisane nakon dolaska, a odnose se na njenu navodnu poruku osiromašenom narodu da, ako nemaju hleba - jedu kolače: te reči duboko su se urezale u sećanje naroda i postale krunskim dokazom njenog hladnog, bezosećajnog bića. Iste te reči, čitavo stoleće ranije, pripisane su i španskoj princezi, kasnije supruzi Luja XIV. Tokom 18. veka, ova izjava više puta je pripisivana nekim drugim princezama (Frejzer/Fraser, 2001: XIX).

Rehabilitacija Marije Antoanete išla je sporije nego ona koja se odnosila na Sisi, a u javnom sećanju je zauvek

SVOJOM BIOGRAFIJOM RAZVLAŠĆENE SUPRUGE, JOVANKA BOGOSAVLJEVIĆ, UDATA BROZ, KOJU SU SAMO NEKOLIKO MESECI NAKON TITOVE SMRTI JUGOSLOVENSKE BEZBEDNOSNE SLUŽBE OSUDILE NA GOTOVO TRIDESETOGODIŠNJI KUĆNI PRITVOR, BEDU I JAVNO PONIŽENJE ZBOG IZDAJE I ROVARENJA PROTIV TITA I JUGOSLAVIJE, BILA JE I NEMI SVEDOK SUMNJIVIH I ČUDNIH VEZA IZMEĐU POLITIKE I ŽENA, POSEBNO ZATO ŠTO JE OSTALA DO KRAJA PRIVRŽENA KOMUNISTIČKIM UVERENJIMA, A I ŽIVELA JE U SVAKOM POGLEDU SVOJU AKTIVNU ŽENSKOST, KAKVU JOJ JE PROPISIVALA SOCIJALISTIČKA DOGMA

ostala ipak vezana za oznake kao što su ženska zavodljivost, brakolomstvo, seksomanija. Sisi je, međutim, odmah nakon smrti postala predmet popularnog kulta, pa su na usamljenu i tragičnu figuru ove carice projektovane megalomanske priče o majčinskom žrtvovanju, kako u korist njene porodice, tako i naroda Habzburškog carstva. Sredinom 20. veka je njenoj popularizaciji doprinela hollywoodska trilogija s Romi Šnajder u glavnoj ulozi, a potom i čitav niz biografija i memorabilija... da bi vrhunac dostigla u multimedijalnom muzeju otvorenom u *Hofburgu*, a obnovljenom 2009, samo pet godina nakon otvaranja. Marija Antoaneta ostaje još dugo posle smrti *zlobna kraljica*, iako se povremeno, zbog nasilne smrti kojom je skončala, čuju i glasovi sažaljenja i saosećanja: *nesrećna kraljica* (Frejzer, 2001: 451). Mnoge će iznenaditi inteligencija kojom se branila pred tužiocima, kao i dostojanstvo s kojim je primila presudu. No, neki i taj čin tumače kao dokaz njene strogosti i nepristupačnosti, kao znak „bezosećajnosti rutinskog kriminalca“ (Isto: 452).

***

Revolucionarna literatura preoblikuje, dakako, nazadni prosvetiteljski model u progresivnu romantičnu vezu ravnopravnih supružnika. U revolucionarnoj retorici ova veza oblikuje *homosocijalne* imaginarijume (Hant/Hunt, prema Tomas, 22; vidi i Hant, 1984), unutar kojih su žene prisutne kao majke i žene, spremne da pate u ime revolucionarnih sinova. Pomoću mitologije koju su proizveli dežurni pisci revolucije, Marija Antoaneta je bila oličenje svega suprotnog: sebičnosti, (lezbejske) seksualnosti, nedostataka majčinskog nerva, neverstva, izopačenosti. Mitološka tuđinka je postala fantazmagorična predstava o propaloj ženskoj vrlini, koja se artikuliše u pornografskom žanru. Pošto je bila strankinja, posedovala je i moć povezivanja. Bila je unutarnji Drugi, neprijatelj koji je nastajao zato da bi mogao da podstiče i legitimise revolucionarni teror.

Titova suvladarka

I javna sudbina Jovanke Broz slična je navedenim primerima iz istorije. Samo nekoliko nedelja posle Titove smrti, 10. juna 1980. nestala je iz javnog života, stavljena u kućni pritvor i svedena na život koji se graničio s bedom. Retki posetioци koji su je obilazili svedočili su o kući bez grejanja s oronulom fasadom, u kojoj su telefonski i električni kablovi pokidani. A uskraćeno joj je i pravo na penziju čim je bila izbačena iz kuće u kojoj je 35 godina živela zajedno s Titom, oduzeti su joj i svi lični predmeti od vrednosti, značajni kako finansijski, tako i emotivno. Ostala je bez dokumenata, pasoša i uskraćeno joj je pravo da putuje. Postala je *obična*, prosečna žena, slična Mariji Antoaneti, koja se nekoliko vekova ranije uzdigla na presto - s tim što je sada ova prosečnost bila kažnjena i stigmom prevarantkinje, što je odgovaralo profilu *rutinskog kriminalca*. Sve dok se nije, opet juna meseca, ali nakon 29 godina, ponovo javno oglašila. To joj je omogućilo novo srpsko rukovodstvo, odnosno ministar za ljudska prava, Rasim Ljajić (*Obrazi*, 24. jun 2009: 30), koji je zahtevao da se u njenu kuću uvede grejanje, a započeta je i procedura rešavanja njenog pravnog i građanskog statusa, pošto je u perverznom procesu razvlašćivanja privilegovanih bila gurnuta među ljude *sans papiers*.

Jasno je da je njena sudbina progona iz javnog života, a potom i osobe koju je pratila stigma izdaje muža, vladara, pa i države, zacrtana još ranije. Njeno se ime prvi put spominje 1966. u takozvanoj aferi prislušivanja, premda je nakon toga ostavku morao dati najbliži Titov saradnik i njihov venčani kum, Aleksandar Ranković. Razbuktalesu se tada teorije zavere koje su upravo Jovanku postavljale

na čelo te priče - navodno je ona Rakoviću postavila zamku zato što je imao previše uticaja na Tita, te pretpostavke da bi upravo on mogao postati njegov naslednik, dok je ona sama zapravo imala takve aspiracije. Partijska komisija joj je početkom 1970-ih godina zamerala to što se od 1958. „mešala u spoljne poslove države, kao i to da je čitala diplomatske depeše i izveštaje tajnih službi, te odlučivala kuda Tito treba da putuje, odnosno koje strane državnik treba da prima“ (*Delo*, 3. maj 2009: 27). Jednom rečju, optužena je da je bila suvladarka, kao što je to kasnije u biografiji zabeležio Aleksandar Matunović (2008).

Ista komisija je Jovanki naprtila i snobizam jer je „Titovu rezidenciju pretvorila u raskošan dvor monarha“ (Isto) - Titovo uzdizanje Franca Jozefa nedavno je navelo srpskog sociologa Kuljića (2007) da ga označi kao *poslednjeg Habsburga* - što je možda dokaz da je Jovanka samo ugađala željama svoga supruga. Ona i sama to tvrdi, kao i njeni saveznici uvereni da je na sebe preuzela mnoge terete svoga muža, osobito kad bi uočila da mu je teško i da je očajan. Majda Širca ističe: „Prema svedočenju Žarka Jokanovića (srpski pisac), ona još uvek voli Tita i o njemu govori s velikom ljubavlju i razumevanjem“ (*Delo*, 25. jul 2013, elektronski izdanje). Prema Jovankinim rečima, Tito se od nje odvojio i živeo svojim životom kako bi joj izišao u susret - zaštitio je od zlobne sredine i spletkarenja. Među spletkarošima navodi ime slovenačkog političara Staneta Dolanca. A u stvari, Jovanka je bila Titova „sekretarica, družbenica, domaćica“, njena uloga životne saputnice bila je „kompenzacija za majčinstvo i karijeru“ (Jovanka i Tito nisu imali dece). U tom svetlu Jovanka razotkriva i veliku temu zašto nikad nije obišla Titov grob. Na pitanje novinarke lista *Politika*, u kojem se pojavio prvi intervju s njom, zašto ne posećuje *Kuću cveća* gde leži njen pokojni muž, odgovorila je „da želi da izbegne odre-

Hrvatska pevačica Severina u ulozi Marije Antoanete

Foto: Maja Slavec / Fejsbuk profil Severine Vučković

đene ljude“. „Neću da se s osmehom na licu fotografišem s ljudima koji su učestvovali u ovoj prljavoj zaveri i da se pretvaram kako se ništa nije dogodilo. Godinama sam pisala protestna pisma, nilila da me ostave na miru, ali uzalud. Zato ne idem na muževljevo grob“ (*POP TV*, 24. maj 2009, elektronski izvor).

Prema rečima dugogodišnjeg Titovog saputnika, takođe izgnanika, Milovana Đilasa, Jovanki su navodno spočitavali i karakterne osobine kao što su „karijerizam, ulizištvo, prepredenost, zloupotrebu Titove usamljenosti, koristoljubivost“ (prema: *Delo*, 23. maj 2009: 26). Novinar *Dela* ističe da ostaje nerazrešena enigma koja se pripisuje njenom liku: da li je Jovanka bila „tiho i strpljivo stvorenje, koje voli da se oblači u Budimpešti, vodi računa o lepim manirima i o tome da njen suprug živi u uređenom domu, ili je gospođa imala i državničke ambicije?“ (Isto). Ovome dodajem i sopstvenu dilemu: da li je Jovanka bila *kolateralna šteta* Titove državničke megalomanije i narcizma, uključiv i seksualni, ili je, pak, svojom željom da što bolje odigra idealnu suprugu vladara sama naštetila svojoj biografiji? ■